

PRAVNE PRETPOSTAVKE ZA RAZVOJ ELEKTRONSKE TRGOVINE U BOSNI I HERCEGOVINI

LEGAL ASSUMPTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF ELECTRONIC COMMERCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Faruk Unkić
Džemal Kulašin

SAŽETAK

Prema najnovijim istraživanjima provedenim u svijetu vezano za korištenje Interneta, primijećen je stalni porast korisnika Interneta. Slična je situacija i u Bosni i Hercegovini. Pojava Interneta značila je potrebu prelaska na nove uvjete poslovanja, ne samo kompanija, nego i korisnika u smislu dobivanja potrebnih informacija za željene proizvode i/ili usluge. Danas je bez Interneta i elektronskog poslovanja praktično nezamislivo realizovati zacrtane poslovne ciljeve i što efikasnije provoditi poslovne procese.

Elektronska trgovina kao segment ukupnog elektronskog poslovanja zauzima centralno mjesto. Za razvoj elektronske trgovine u Bosni i Hercegovini potrebno je ostvariti neophodne institucionalne i tehničke pretpostavke. Jedna od pretpostavki svakako je i adekvatno pravno regulisanje elektronske trgovine (pravne pretpostavke).

Cilj rada je da istraži i analizira nivo pravne regulative za razvoj elektronske trgovine u Bosni i Hercegovini, kao jedne od najbitnijih pretpostavki za uspješan razvoj elektronske trgovine.

Ključne riječi: elektronska trgovina, pravne pretpostavke, razvoj, Bosna i Hercegovina, informacione tehnologije.

SUMMARY

According to the latest Internet - based research conducted worldwide, there has been a steady rise in Internet users. The situation is similar in Bosnia and Herzegovina. The appearance of the Internet meant the need to move to new business conditions, not just the company, but also the users in terms of obtaining the necessary information for the desired products and / or services. Today, without Internet and electronic business, it is virtually impossible to realize the business goals set and to conduct business processes more efficiently.

Electronic commerce as a segment of the overall electronic business occupies a central position. For the development of e-commerce in Bosnia and Herzegovina, it is inevitable to achieve the necessary institutional and technical assumptions. One of the assumptions is certainly the proper legal regulation of electronic commerce (legal assumptions).

The aim of the paper is to investigate and analyze the level of legal regulation for the development of e-commerce in Bosnia and Herzegovina as one of the most important preconditions for the successful development of e-commerce.

Key words: electronic commerce, legal preconditions, development, Bosnia and Herzegovina, information technology.

UVOD

Internet je postao osnova savremenog poslovnog komuniciranja u međunarodnim razmjerama, na čijim osnovama se razvija elektronski marketing i elektronska trgovina, dajući mogućnost kompanijama da prezentiraju proizvode i usluge na globalnom nivou.

Za razvoj elektronske trgovine u Bosni i Hercegovini potrebno je ostvariti neophodne institucionalne i tehničko-tehnološke pretpostavke. Strategija budućeg razvoja elektronske trgovine u Bosni i Hercegovini zasnovana je na slijedećim pretpostavkama:

- Povećanje nivoa privrednog i ukupnog društvenog razvoja (ekonomske pretpostavke);
- Veća povezanost telekomunikacionih i informacionih sistema (tehnološke pretpostavke);
- Veća obrazovanost stanovništva u pogledu informacionih tehnologija i poznavanja engleskog jezika (socijalne pretpostavke) i
- Adekvatno pravno regulisanje elektronske trgovine (pravne pretpostavke).

Bosansko-hercegovačke trgovačke kompanije trebaju prihvatiti izazov XXI stoljeća i uključiti se u trendove povećanja svojih kompetitivnih prednosti kroz uvođenje elektronske trgovine kao jednog od vidova prodaje, ali i istovremeno komunikacije i stvaranja prisnijeg odnosa sa kupcima. Trgovina se više ne može samo vezati za robno – novčane transakcije, već uključuje razne aspekte interakcije među klijentima.

Elektronska trgovina s jedne strane pruža razvojne šanse kompanijama, koje se već bave ovim poslom, ali istovremeno pruža i šansu za ulazak malih i srednjih kompanija u ovu oblast biznisa, obzirom da je najveća prednost elektronske trgovine upravo nizak nivo ulaznih barijera i njen pristup globalnom tržištu.

Jedan od problema koji je evidentan u Bosni i Hercegovini je nedovoljna zakonska

regulativa za ovu oblast biznisa, obzirom da još nije donešen Zakon o elektronskom poslovanju (nalazi se u Nacrtu već duže vrijeme). Postoji samo Zakon o elektronskom potpisu, ali ni on nije u mogućnosti da se implementira, obzirom da ne postoji Agencija za certificiranje digitalnih potpisa. Zbog važnosti pravnih pretpostavki za razvoj elektronske trgovine u ovom radu smo se fokusirali na pravni okvir za razvoj elektronske trgovine u Bosni i Hercegovini, obzirom da bez pravnog okvira elektronska trgovina ne može da zaživi u punom svom sjaju.

HARMONIZACIJA PRAVNE REGULATIVE SA EUROPSKOM UNIJOM

Internet, kao neograničen prostor informacija i aplikacija još uvijek nema svoju organizaciju, stručni kadar, niti postavljenu hijerarhijsku strukturu, pa prema tome ne donosi nikakve odluke, niti odlučuje, a i ne donosi zakone, kojima bi se uspostavio red ili spriječio kriminal i drugo. Ovaj problem se mora riješiti na globalnom nivou.

U zapadnoj Europi je Internet ipak najbolje regulisan. Skoro svaka stranica posjeduje (zakonski pravilnik, koji može da bude individualan, ali sve tačke iz zakona te države moraju se poštovati). U Njemačkoj mnoge kompanije koriste ovaj pravilnik. Europska unija je donijela direktivu „Direktiva 2000/31/EZ Europskog Parlamenta i Vijeća od 8. juna 2000. o pojedinim pravnim aspektima usluga informacionog društva na unutrašnjem tržištu, posebno elektronske trgovine, (‘‘Direktiva o elektronskoj trgovini’’) Službeni list br. L 178, 17/2000, str. 0001 0016¹, ili skraćeno, Direktive o elektronskoj trgovini.

Komisija Ujedinjenih nacija za međunarodno trgovinsko pravo (UNCITRAL) u svom sastavu ima i posebnu radnu grupu za elektronsku trgovinu (‘‘Radna grupa za međurazmjenu elektronskih podataka’’)

1 <http://www.prevedi.gov.me/13.20.60/32000L0031.pdf>

koja je izrasla iz prethodno uspostavljene radne grupe koja se bavila uspostavljanjem jedinstvenih standarda za međunarodne komercijalne transakcije (između 1988. i 1992. godine). Kao doprinos rješavanju pravnih pitanja u oblasti elektronske trgovine, ova radna grupa je izdala dva zakonska modela – Model zakona o elektronskoj trgovini i Model zakona o elektronskim potpisima².

Tu se nalaze i drugi pravni okviri u svrhu regulisanja odnosa u relizaciji elektronske trgovine. Haška konferencija o međunarodnom privatnom pravu je, u skladu sa svojom dugogodišnjom reputacijom davanja doprinosa u standardizaciji iz oblasti međunarodnog privatnog prava, odnosno arbitraži u slučaju konflikta propisa različitih pravnih sistema, svoj doprinos rješavanju ovih problema dala kroz prizmu sigurnosnih transakcija od kojih je većina u današnje vrijeme zapravo elektronska. Tokom mnogobrojnih rasprava koje su rezultirale objavljivanjem Nacrta konvencije o međunarodnoj jurisdikciji i stranim presudama u građanskim i trgovinskim stvarima, npr. jedna od ozbiljnih tema je tretiranje elektronskih transakcija i sudske nadležnosti u međunarodnim sporovima. Organizacija za ekonomsku saradnju (OECD) i razvoj je još u ranim fazama svog rada posebnu pažnju obratila na elektronske transakcije. Tako je već 1997. godine objavljen dokument pod nazivom Implementacija smjernica o privatnosti u elektronskom okruženju, 1998. Elektronska trgovina: Platforma i uslovi za oporezivanje, te 1999. Smjernice za zaštitu potrošača u kontekstu elektronske trgovine. Svjetska organizacija za zaštitu intelektualne svojine (WIPO) svoj fokus usmjerava na međunarodnu standardizaciju i unifikaciju pravila u oblasti intelektualne svojine i zaštite autorskih prava. Uzimajući u obzir da priroda današnjih elektronskih transakcija često rezultira

2 UNCITRAL secretariat (2007) United Nations Convention on the Use of Electronic Communications in International Contracts, UNITED NATIONS New York.

povredama autorskih i srodnih prava, 2001. godine organizacija objavljuje Zajedničke preporuke koje se tiču zaštite žigova i drugih oblika intelektualne svojine na Internetu³.

Obzirom da u većini zemalja ne postoji zakonski okvir ponašanja na Internetu, AMA-American Marketing Association je propisala Kodeks ponašanja za Internet marketing koji osigurava dodatna uputstva i direktije za etičku odgovornost u ovoj dinamičnoj sferi marketinga. Organizacija AMA je zadužena za etičke, profesionalne ugovore i prilagodila je ove principe za upotrebu Interneta, uključujući On-line marketing aktivnosti koji koriste mrežne kompjutere⁴.

Internet marketari moraju prihvatiti rizik i preuzeti odgovornost za posljedice svojih aktivnosti⁵.

Informacije sakupljene od kupaca trebaju biti istinite i korištene samo za specijalne potrebe. Svi podaci, posebno istiniti podaci od kupaca, moraju biti čuvani od ilegalnog pristupa. Izražene želje drugih moraju biti poštivane, i bez saglasnosti klijenta ne smiju se poduzimati nikakve marketinške aktivnosti.

Iz razloga globalne prirode Interneta, dobro je poznavati zakonske propise koji važe u drugim zemljama sa kojima se planira ostvarivati poslovna saradnja. S obzirom na globalni karakter Interneta, korisnici su zaštićeni ukoliko uspostavljaju kupoprodajne odnose sa kompanijama iz zemalja u kojima je to zakonodavno regulisano, dok uspostava

3 Rajčević, S. (2008) O materijalno pravnom konceptu elektronske trgovine u Europskoj uniji, Stručni skup „E-trgovina u BiH“, Sarajevo, <http://srdjan-rajcevic.com/2011/06/03/o-materijalno-pravnom-konceptu-elektronske-trgovine-u-evropskoj-uniji/#more-144>

4 Brkić, N. i Husić, M. (2004) Kodeksi etičkog ponašanja i profesionalnih standarda u marketingu i odnosima s javnošću, Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

5 Sutton, S. G., Khazanchi, D., Hampton, C., & Arnold, V. (2008). Risk Analysis in Extended Enterprise Environments: Identification of Critical Risk Factors in B2B E-Commerce Relationships. *Journal of the Association for Information Systems*, 9(3/4), 151+. <http://www.questia.com>

kupoprodajnih odnosa sa kompanijama iz Bosne i Hercegovine u druge zemlje nije pravno riješeno, zbog ne postojanja zakonske regulative. Ovakvo stanje će vjerovatno potrajati još neko vrijeme dok ne dođe do usklađivanja zakonske regulative sa Evropskom unijom u sklopu aktivnosti na provođenju sporazuma o Stabilizaciji i pridruživanju Evropskoj uniji.

Internet je kao globalni medij omogućio brzu razmjenu informacija u cijelom svijetu, ali je istovremeno uticao na nove uvijete poslovanja, kako u svijetu, tako i u Bosni i Hercegovini. Informaciono komunikacione tehnologije, koje svakodnevno se transformišu u sve savremenije oblike, utiču na promjene unutar kompanije i njenog odnosa sa okolinom tako i na potrošače. Sve kompanije nastoje u svom radu da implementiraju elektronsko poslovanje i određene elemente elektronske trgovine, kako bi održale trku ne samo u novim ekonomskim trendovima nego i da bi bili konkurentniji u odnosu na druge. Međutim, osim što kompanije moraju da se nose sa teretom tehnološkog razvoja, neophodno je da prate ili da barem utiču putem svojih udruženja, komora i sl. na zakonsko regulisanje novog vida poslovanja.

Elektronska trgovina kao segment sveukupnog elektronskog poslovanja predstavlja jedan od najsavremenijih načina vršenja poslovnih aktivnosti. Aktivnosti se provode u uspostavljanju međusobnih odnosa između kompanija, kompanija i fizičkih lica, kompanija i banaka, kompanija i državnih institucija i dr. Također, imajući globalni značaj elektronske trgovine, dolazi do uspostavljanja međusobnih poslovnih odnosa među kompanijama iz različitih zemalja i različitih zakonodavstava. S druge strane razvoj elektronske trgovine stvara mogućnost zapošljavanja, stimulise ekonomski rast, ulaganje u inovacije, doprinosi konkurentskoj prednosti ne samo kompanije nego i cijele privrede u cjelini. Ali za to su potrebne, osim omogućavanja pristupa Internetu svim poslovnim subjektima i fizičkim licima, i zakonski okvir koji će urediti ovaj vid poslovanja.

Osnovna privatno-pravna pitanja sigurnosti i zaštite kod elektronske trgovine

Sigurnost i zaštita kod elektronske trgovine može se posmatrati sa dva aspekta. S jedne strane potrebno je da kompanija obezbijedi vlastitu zaštitu nad informacijama i podacima koji nisu javno dostupni, kao i mogućnost neovlaštenog korištenja resursa sa kojima kompanija raspolaže. Ovdje se prvenstveno misli na hakerske aktivnosti, koje mogu doprinjeti ne samo gubitku podataka za kompaniju, nego i moguće finansijske izdatke, kao i nanošenje negativnog imidža o kompaniji⁶.

Uopćeno, može se reći da prijetnja sistemu može biti bilo koja osoba, objekat ili događaj koji potencijalno, u slučaju određene realizacije, dovode do ugrožavanja informacija u sistemu⁷.

Ekonomske posljedice otkaza ili zloupotrebe Internet tehnologije u elektronskom poslovanju su⁸:

- direktni finansijski gubici kao posljedica prevare,
- gubljenje vrijednih i povjerljivih informacija,
- gubljenje poslova zbog nedostupnosti servisa,
- gubljenje poslovnog ugleda i povjerenja klijenata i
- troškovi izazvani neizvjesnim uslovima poslovanja.⁹

Zakonska i etička pitanja koja se odnose na elektronsku trgovinu uglavnom se mogu klasifikovati na slijedeći način: pitanja

6 Sukumar, A., & Edgar, D. (2009). E-Business, SMEs and Risks: Towards a Research Agenda. International Journal of Management Innovation Systems, 1(2). <http://www.questia.com>

7 Novaković, J. (2005) Elektronsko poslovanje. Beograd, Megatrend univerzitet primenjenih nauka, str. 179.

8 Novaković, J. isto, str. 177-178. a prema Vuković, N., Čurčić, N. (2003) Zaštita i sigurnost - kriptografija, ppt prezentacija, Fakultet organizacionih nauka, Beograd.

9 Končar, J. (2008) Elektronska trgovina, drugo izdanje, Subotica, Ekonomski fakultet, str 284 i 285.

privatnosti, pitanja intelektualnog vlasništva i on-line piraterija, neželjene elektronske reklame i spam, pitanja slobode govora, pitanja zaštite potrošača i trgovaca i druga zakonska pitanja odnose se na validnost ugovora, pravne nadležnosti u trgovini, politike šifrovanja itd.¹⁰

Gore navedena zakonska i etička pitanja odnose se kako na kompanije tako i na fizička lica, obzirom da drugi aspekt privatno-pravna pitanja sigurnosti i zaštite u elektronskoj trgovini odnose se i na potrošače, koji moraju biti sigurni da su zaštićeni sa aspekta čuvanja njihovih podataka, sigurnosti platnih transakcija, garancije da će ono što su poručili i dobiti kao i mogućnost reklamiranja i popravke ili zamjene u garantnom roku.

Osnovna privatno-pravna pitanja sigurnosti i zaštite kod elektronske trgovine

Na državnom nivou u Bosni i Hercegovini ne postoji zakon o Internetu, niti postoji zakonska regulativa u pogledu elektronskog poslovanja. U tom smislu jedan dio kompanija se oslanja na pozitivne zakonske propise zemalja Zapadne Europe i SAD-a, dok se drugi dio kompanija ne pridržava propisa vezanih za ovu oblast i ne poštuje kodeks ponašanja koji je prisutan u elektronskom poslovanju.

U Bosni i Hercegovini još nije usvojen Zakon o elektronskom poslovanju. Usvojen je Zakon o elektronskom potpisu, ali njegova primjena još nije zaživjela. Zakon o zaštiti potrošača treba uskladiti sa novim trendovima prodaje, oglašavnaja i elektronskog poslovanja. U dijelu Zakona o zaštiti potrošača koji se odnosi na oglašavanje proizvoda i usluga u Članovima 28. do 33., ne spominje se oglašavanje putem Interneta, a naravno ni oglašavanje korištenjem elektronske pošte¹¹.

¹⁰ Končar, J. (2008) isto, str 285 i 286.

¹¹ Parlamentarna skupština BiH, broj 271/06, Sarajevo, 21. februara 2006. godine.

Službeni glasnik BiH, broj 32, od 28. decembra 2001. godine.

Usvojen je Zakon o zaštiti ličnih podataka, a u Članu 2. se naglašava da se ovaj zakon odnosi na obradu ličnih podataka od strane javnih organa BiH i njenih entiteta¹² te se može zaključiti da se ne odnosi na kompanije koje djeluju na području BiH.

Harmonizacija zakonske regulative o elektronskom poslovanju s regulativom EU pretpostavka je brže i efikasnije implementacije elektronskog poslovanja u Bosni i Hercegovini. U svrhu harmonizacije zakonske regulative elektronskog poslovanja potrebno je razmotriti sljedeći zakonski okvir EU¹³:

1. Direktiva Vijeća 91/250/EEC od 14. svibnja 1991. o zakonskoj zaštiti računalnih programa (Softver direktiva)
2. Preporuka Komisije 1994/820/EZ o pravnim aspektima elektronske razmjene podataka
3. Direktiva 95/46/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 24. listopada 1995. o zaštiti pojedinaca glede obrade osobnih podataka i o slobodnom kretanju podataka
4. Izvješće EZ o primjeni Direktive 95/46/EZ
5. Direktiva 96/9/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 11. ožujka 1996. o zakonskoj zaštiti baze podataka
6. Direktiva 97/7/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 1997. o zaštiti potrošača vezano na ugovore na daljinu
7. Direktiva 1999/93/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 1999. o okviru Zajednice za elektronički potpis
8. Direktiva 2000/31/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 8. lipnja 2000. o određenim pravnim aspektima usluga informacijskog društva na unutarnjem tržištu, posebice elektronske trgovine
9. Direktiva 2000/58/EZ o obradi osobnih podataka i zaštiti privatnosti u sektoru elektroničkih komunikacija

¹² Službeni glasnik BiH, broj 32, od 28. decembra 2001. godine.

¹³ Domazet, A. i dr. (2010) Razvoj trgovine i domaćeg tržišta u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo: Ekonomski institut; Zagreb: Ekonomski institut, str. 166. i 167.

- (Direktiva o privatnosti i elektroničkim komunikacijama)
10. Uredba Vijeća (EZ) broj 44/2001 od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u grananskim i trgovačkim predmetima
 11. Direktiva 2001/29/EC Europskog parlamenta i Vijeća od 22. svibnja 2001. o harmonizaciji određenih aspekata autorskog prava i srodnih prava u informatičkom društvu
 12. Direktiva 2001/115/EZ kojom se mijenja Direktiva 77/388/EEK radi olakšavanja, modernizacije i harmonizacije uvjeta fakturiranja s obzirom na porez na dodanu vrijednost
 13. Uredba (EZ) broj 733/2002 Europskog parlamenta i Vijeća od 22. travnja 2002. o primjeni vršne domene EU
 14. Uredba Vijeća broj 792/2002 kojom se mijenja privremena Uredba (EEC) br. 218/92 o administrativnoj suradnji na polju indirektnog oporezivanja (PDV) što se odnosi na dodatne mjere vezano za elektroničku trgovinu
 15. Direktiva 2002/19/EZ o pristupu i menusobnom povezivanju elektroničkih komunikacijskih mreža i pripadajuće opreme (Direktiva o pristupu)
 16. Direktiva 2002/20/EZ o ovlaštenjima na području elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga (Direktiva o ovlaštenjima)
 17. Direktiva 2002/21/EZ o zajedničkom regulatornom okviru za elektronske komunikacijske mreže i usluge (Okvirna direktiva)
 18. Direktiva 2002/22/EZ o osnovnim uslugama i pravima korisnika u svezi s elektroničkim komunikacijskim mrežama i uslugama (Direktiva o osnovnim uslugama)
 19. Direktiva 2002/65/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 23. rujna 2002. o oglašavanju na daljinu financijskih usluga za potrošače
 20. Direktiva 2002/77/EZ o natjecanju na tržištima elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga
 21. Uredba Vijeća broj 1/2003 (Članak 81. - 82. Ugovora iz Maastrichta)
 22. Izvještaj EZ o provedbi Direktive 2003/31/EZ (Direktiva o elektronskoj trgovini),
 23. Uredba Vijeća (EZ) broj 1798/2003 od 7. listopada 2003. o administrativnoj suradnji na području poreza na dodanu vrijednost i opozivajućoj regulativi (EEZ) broj 218/92,
 24. Uredba (EZ) broj 460/2004 Europskog parlamenta i Vijeća od 10. ožujka 2004. o osnivanju Europske agencije za mrežnu i informacijsku sigurnost (ENISA) i
 25. Direktiva 2006/123/EZ o uslugama na unutarnjem tržištu.
- Donošenjem zakonskog okvira za regulisanje elektronskog poslovanja stvaraju se uslovi za stvaranje konkurentnosti domaćih kompanija na svjetskom tržištu. Donošenjem Zakona o elektronskoj trgovini stvorili bi se pravni osnovi za izjednačavanje elektronskih oblika poslovanja sa klasičnim neposrednim oblikom, što će privredi i organima državne uprave stvoriti značajnu konkurentsku prednost. Donošenje ovih zakona trebalo bi da podstakne brži tehnološki razvoj elektronske trgovine, sa posebnim naglaskom na izjednačavanje sigurnih elektronskih oblika poslovanja sa klasičnim papirnim oblikom i izjednačavanju sigurnog elektronskog potpisa sa svojeručnim potpisom.

ANALIZA PRAVNOG OKVIRA ZA RAZVOJ ELEKTRONSKE TRGOVINE U BOSNI I HERCEGOVINI

U entitetu Republika Srpske donesena je slijedeća zakonska regulativa za stvaranje uvjeta za elektronsko poslovanje i elektronsku trgovinu¹⁴:

- Zakon o elektronskom potpisu Republike Srpske
- Zakon o elektronskom dokumentu Republike Srpske
- Zakon o elektronskom poslovanju Republike Srpske

¹⁴ http://www.aidrs.org/legislativa/zakonski_akti_koji_omogucuju_primjenu_e-servisa

- Pravilnici koji omogućavaju implementaciju Zakona o elektronskom potpisu

Zakonom o elektronskom potpisu Republike Srpske¹⁵ se uređuje pravo fizičkih i pravnih lica na upotrebu elektronskog potpisa u upravnim, sudskim i drugim postupcima, poslovnim i drugim radnjama, te prava, obaveze i odgovornosti fizičkih i pravnih lica u vezi sa davanjem usluga sertifikacije elektronskog potpisa u RS. Elektronski potpis kao ključni element upravljanja poslovnim procesima, trebao bi u skorije vrijeme u potpunosti zamjeniti svojeručni potpis¹⁶. Kao najznačajnija polja primjene elektronskog potpisa navode se:

- elektronsko poslovanje (e-Business)
- elektronska trgovina (e-Commerce)
- elektronsko bankarstvo (e-Banking)
- elektronska uprava (e-Government)
- elektronsko zdravstvo (e-Healthcare)
- elektronsko obrazovanje (e-Learning)

Također su doneseni Pravilnici koji omogućavaju implementaciju Zakona o elektronskom potpisu:

- Pravilnik o mjerama zaštite elektronskog potpisa i kvalifikovanog elektronskog potpisa, najnižem iznosu obaveznog osiguranja i primjeni organizacionih i tehničkih mjera zaštite certifikata,
- Pravilnik o tehničkim pravilima za osiguranje povezanosti evidencija izdatih i opozvanih certifikata certifikacionih tijela u Republici Srpskoj,
- Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra certifikacionih tijela za izdavanje kvalifikovanih elektronskih certifikata i
- Pravilnik o evidenciji certifikacionih tijela.

15 Zakon je usvojila Narodna skupština Republike Srpske 03.06.2008.godine - "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 59/08

16 Dana 30. novembra 2000, Europska komisija usvojila je novi pravni okvir za korištenje i priznavanje elektronskih potpisa, prema: Carey, P. (2001). The Internet and E-Commerce: A Hawksmere Report. London: Hawksmere, str. 57.

Jedan od bitnih zakona za provođenje elektronskog poslovanja je i Zakon o elektronskom dokumentu Republike Srpske¹⁷. Ovim zakonom se uređuje način upotrebe elektronskog dokumenta u pravnom prometu, upravnim, sudskim i drugim postupcima, kao i prava, obaveze i odgovornost pravnih i fizičkih lica, kao i drugih nadležnih organa i organizacija koji vrše javna ovlaštenja u vezi sa elektronskim dokumentom. Upotrebom elektronskog dokumenta koji se pravno izjednačava i ima istu pravnu valjanost kao i klasični dokument na papiru, želi se omogućiti brz i nesmetan tehnološki razvoj elektronskog poslovanja kao i napredak u međunarodnom položaju i djelovanju.

Zakon o elektronskom poslovanju Republike Srpske¹⁸ je najbitniji zakon koji omogućava elektronsko poslovanje usvojen je 2009. godine čime su se stekli svi preduvjeti za razvoj i implementaciju elektronskog poslovanja. Ovim Zakonom se reguliše upotreba podataka, dokumenata i poruka u elektronskom obliku. Elektronsko poslovanje u osnovi znači automatizaciju poslovnih procesa primjenom informacionih i komunikacionih tehnologija tj. obavljanje svih aktivnosti koje preduzimaju pravna i fizička lica radi razmjene dobara i usluga, koristeći pri tom računare i savremene komunikacione tehnologije.

Usvajanje i implementacija ovih Zakona omogućava učestvovanje Republike Srpske u informacionom društvu Europe, tj. unapređenje poslovnih procesa čime će Republika Srpska postati konkurentna na evropskom tržištu. Ovdje treba naglasiti da iako je Zakonom o elektronskom poslovanju Republike Srpske obuhvaćena elektronska trgovina, da bi neophodno bilo usvojiti poseban Zakon o elektronskoj trgovini koji bi regulisao ovu oblast, obzirom da u nama susjednim zemljama uglavnom postoji

17 Zakon je usvojila Narodna skupština Republike Srpske 17.09.2008.godine - "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 110/08

18 Zakon je usvojila Narodna skupština Republike Srpske 09.06.2009. godine - "Službeni glasnik Republike Srpske", br. 59/09

Zakon o elektronskoj trgovini neovisan od drugih zakonskih odrednica.

U entitetu Federacija Bosne i Hercegovine u pogledu stvaranja pravnih osnova za realizaciju elektronskog poslovanja nije usvojen ni jedan zakon u svrhu regulisanja ove oblasti poslovanja. Zbog toga je u svrhu harmonizacije zakonske regulative o elektronskom poslovanju sa zakonodavstvom EU i entiteta Republika Srpska, potrebno donijeti u Federaciji Bosne i Hercegovine slijedeće zakonske propise:

- Zakon o elektronskom potpisu,
- Zakon o elektronskoj ispravi,
- Zakon o elektronskom poslovanju,
- Zakon o elektronskoj trgovini,
- Zakon o tajnosti podataka,
- Zakon o informacionoj sigurnosti i
- Zakon o zaštiti osobnih podataka.

Donošenjem Zakona o elektronskom potpisu započinje proces stvaranja pravne infrastrukture neophodne za uspješno uspostavljanje, funkcioniranje i razvoj informacionog društva, stvaraju se uvjeti za primjenu elektronskog potpisa i razmjenu elektronskih dokumenata uz povjerenje najšire javnosti u djelovanje i upotrebu elektronskog potpisa, čime se stvara prostor za intenzivnije djelovanje sistema elektronske trgovine. Donošenjem Zakona o elektronskoj trgovini stvara se pravni okvir za izjednačavanje elektronskih oblika poslovanja s klasičnim papirnatim oblikom, koji će privredi i organima državne uprave stvoriti značajnu konkurentsku prednost. To područje do sada nije bilo zakonski regulirano u Bosni i Hercegovini, što predstavlja značajnu prepreku u razvoju elektronske trgovine, odnosno, privrednog razvoja Bosne i Hercegovine¹⁹. Znači, u Federaciji postoji pravna praznina na području elektronskog poslovanja.

Na nivou države Bosne i Hercegovine postoji samo Zakon o elektronskom potpisu (Sl. glasnik Bosne i Hercegovine, br. 91/06).

¹⁹ Domazet, A. i dr. (2010) Razvoj trgovine i domaćeg tržišta u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo: Ekonomski institut; Zagreb: Ekonomski institut, str. 165.

ZAKLJUČAK

U radu je analizirano trenutno stanje pravne regulative za nesmetano implementiranje i realiziranje elektronske trgovine u kompanijama u Bosni i Hercegovini. Analizom sekundarnih podataka može se doći do spoznaje da na nivou Bosne i Hercegovine ne postoji donesena zakonska regulativa iz oblasti elektronskog poslovanja, niti o elektronskoj trgovini kao najbitnijem segmentu elektronskog poslovanja. Od zakonske regulative je donesen samo Zakon o elektronskom potpisu. Na osnovu analize zakonske regulative na nivou Entiteta Federacija Bosne i Hercegovine i Entiteta Republika Srpska te Brčko distrikta, može se zapaziti da na području Entiteta Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta postoji pravna praznina za realizaciju elektronskog poslovanja, kao i na nivou države Bosne i Hercegovine, dok je Entitet Republika Srpska ovu oblast pravno uokvirio, ali postoje problemi u realizaciji donesenih zakonskih okvira. Također je problem što na nivou Bosne i Hercegovine nije formirano certifikaciono tijelo za registraciju elektronskih potpisa. Možda i najveću prepreku u brzom razvoju elektronske trgovine predstavlja nepostojanje Zakona o elektronskoj trgovini niti na nivou Bosne i Hercegovine, niti na nivou Entiteta i Brčko distrikta, koji je neophodan za brži razvoj elektronske trgovine.

Naravno, elektronska trgovina ima svoju budućnost i u Bosni i Hercegovini, jer je u svijetu ovakav vid poslovanja odavno široko rasprostranjen. Za unapređenje razvoja elektronske trgovine potrebno je da se uključe svi relevantni faktori, prvenstveno država kroz prilagođavanje zakona i regulative uopće, uradi strategiju razvoja elektronske trgovine i sprovede edukaciju kako građana, tako i kompanija, javnih ustanova i drugih organizacija. Osim toga, država Bosna i Hercegovina mora raditi na harmonizaciji propisa i standarda sa međunarodnim standardima, s obzirom da elektronska trgovina zahvata internacionalne razmjere.

LITERATURA

- [1] Brkić, N. i Husić, M. (2004) Kodeksi etičkog ponašanja i profesionalnih standarda u marketingu i odnosima s javnošću, Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- [2] Carey, P. (2001). The Internet and E-Commerce: A Hawksmere Report. London: Hawksmere.
- [3] Domazet, A. i dr. (2010) Razvoj trgovine i domaćeg tržišta u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo: Ekonomski institut; Zagreb: Ekonomski institut.
- [4] Končar, J. (2008) Elektronska trgovina, drugo izdanje, Subotica, Ekonomski fakultet.
- [5] Novaković, J. (2005) Elektronsko poslovanje. Beograd, Megatrend univerzitet primenjenih nauka.
- [6] Rajčević, S. (2008) O materijalno pravnom konceptu elektronske trgovine u Europskoj uniji, Stručni skup „E-trgovina u BiH“, Sarajevo, <http://srdjanrajcevic.com/2011/06/03/o-materijalnopravnom-konceptu-elektronske-trgovine-u-evropskoj-uniji/#more-144> [Pristup: 02.01,2012.]
- [7] Službeni glasnik BiH, broj 32, od 28.decembra 2001. godine.
- [8] Službeni glasnik Republike Srpske, br. 110/08.
- [9] Službeni glasnik Republike Srpske, br. 59/08.
- [10] Službeni glasnik Republike Srpske, br. 59/09.
- [11] Sukumar, A., & Edgar, D. (2009). E-Business, SMEs and Risks: Towards a Research Agenda. International Journal of Management Innovation Systems. <http://www.questia.com>
- [12] Sutton, S. G., Khazanchi, D., Hampton, C., & Arnold, V. (2008). Risk Analysis in Extended Enterprise Environments: Identification of Critical Risk Factors in B2B E-Commerce Relationships. Journal of the Association for Information Systems. <http://www.questia.com>